

JAN DOMINIK

Obserwacje nad nowo stwierdzonymi w Polsce gatunkami owadów niszczących drewno

Наблюдения за новооткрытыми в Польше видами насекомых разрушающих древесину

Observations on species of insects destroying timber recently found in Poland

Fauna owadów niszczących drewno w naszym kraju nie jest dostatecznie poznana. Jak stwierdziłem w ostatnim dziesięcioleciu występują u nas także gatunki kołatków nie notowane do tej pory w Polsce, a występujące w krajach śródziemnomorskich lub w północnej Europie.

Niniejsze obserwacje nie dotyczą owadów znalezionych na składowiskach drewna importowanego do Polski, lecz gatunków, które występują w naszym kraju już w warunkach naturalnych i to najprawdopodobniej od lat. Być może, że owady te zostały do nas zawleczone wraz z drewnem i tu zaaklimatyzowały się. Nie jest również wykluczone, że ich obecne występowanie w Polsce jest wynikiem naturalnego rozprzestrzeniania się gatunków drogą zdobywania nowych terenów i powstawania ras dostosowanych do klimatu naszej szerokości geograficznej. W obecnej chwili brak jest jakichkolwiek podstaw dla wyjaśnienia tych wątpliwości.

Xestobium declive Dufour. Kołatek ten występuje w górskich okolicach południowo-zachodniej Europy, a zwłaszcza w Pirenejach i w północno-zachodniej części Włoch. Jedynie Reitter (4) wymienia go w Hesii, co jednak jest kwestionowane przez Horiona (2), który uważa, że *X. declive* nie należy do fauny Europy Środkowej.

Warto więc podać, że jednego chrząszcza tego gatunku¹ wydobylem w 1959 r. z drewnianego płotu otaczającego pochodzący z XV wieku zabytkowy kościół w Dębnie koło Nowego Targu. Płot i kościół, zbudowane z drewna iglastego, zostały bardzo silnie zniszczone, jak pierwotnie sądzono na podstawie cech żerowisk w drewnie, przez *Xestobium rufovillosum* Deg. (1). Obecnie, wobec stwierdzenia występowania tam *X. declive* trudno określić, który z wymienionych dwóch gatunków spowodował większe zniszczenia. Nie jest również wykluczone, że szkodnikiem tym był wyłącznie *X. declive*. Ponieważ żerowiska larw obu wy-

¹ Na możliwość występowania *X. declive* na Podhalu zwrócił uwagę prof. A. Pfeffer z Pragi, który znalazł ten gatunek po czeskiej stronie Tatr.

mienionych kołatków są nie do odróżnienia, wymienioną wątpliwość można by wyjaśnić tylko przez wyhodowanie chrząszczy z drewna. Zważywszy na znaczenie kościoła w Dębnie dla kultury narodowej, nie jest możliwe pobieranie z niego większych próbek drewna do hodowli.

Znamienne jest, że na całym Podhalu żerowiska larw *Xestobium* w budynkach nie należą do rzadkości. Opierając się na cechach żerowiska, przypisywano je wyłącznie *X. rufovillosum*, co obecnie musi jednak budzić zastrzeżenia.

Oligomerus ptilinoides Woll. Jest to gatunek śródziemnomorski, występujący tylko sporadycznie w południowych terenach Francji, Szwajcarii, Austrii i Słowacji. Bardzo licznie natomiast reprezentowany jest w północnej Afryce oraz w europejskich krajach nad Morzem Śródziemnym (od Hiszpanii po Grecję i Turcję), jak też na Ukrainie, Krymie i Zakaukaziu. W krajach śródziemnomorskich jest groźnym szkodnikiem wyrobów z drewna liściastego. O s m o ł o w s k i (3) wymienia go także jako poważnego szkodnika drewna w Kijowie. *O. ptilinoides* w Polsce nie był wykazany. Warto więc podać, że jednego chrząszcza tego gatunku wyhodowałem z drewna dębowego, pochodzącego z okolic Warszawy, a najprawdopodobniej z Bielan.

Rozprzestrzenianiu *O. ptilinoides* sprzyja fakt, że jako szkodnik wyrobów z drewna — łatwo może być z nimi rozwożony. Dla przykładu mogę podać, że znany mi jest fakt wyhodowania w Polsce pokrewnego gatunku, a mianowicie *O. brunneus* Strm., z zabytkowej ikony. Ostatnio wymieniony kołatek, dość rzadki zresztą w naszej faunie, występuje u nas w lesie w drewnie dębów. Tymczasem, np. w Bułgarii jest on wszędzie spotykanym groźnym szkodnikiem wyrobów z drewna. Nie jest więc wykluczone, że i *O. brunneus* został do nas zawleczony i tu zaaklimatyzował się.

Anobium thomsoni Kraatz. Kołatek ten występuje liczniej w Europie Północnej, a zwłaszcza w krajach skandynawskich. Rozwija się tam w drewnie obumarłych, a także żywych świerków, głównie w miejscach pozbawionych kory lub tam, gdzie kora na pniu odstaje. S a a l a s (5), który stwierdził występowanie *A. thomsoni* także w drewnie budowli, uważa go za jednego z groźniejszych szkodników drewna w Finlandii. Jednocześnie autor ten uważa, że i szkody fizjologiczne, jakie powoduje *A. thomsoni* nie są bez znaczenia.

W Europie Środkowej stwierdzono jego występowanie w Niemczech, Austrii i Czechosłowacji. W Polsce nie był do tej pory notowany. Jego występowanie stwierdziłem w nadl. Zaporowo (OZLP Olsztyn). W nadleśnictwie tym, w oddziale 111 leśn. Kurowo, rośnie 5-arowa kępa jodły balsamicznej (*Abies balsamea* Mill.). Z danych, zawartych w pracy T u m i ł o w i c z a (6) wynika, że jodła ta ma obecnie około 35 lat, przeciętną pierśnicę około 14 cm, a wysokość poszczególnych drzew waha się w granicach 12—16 m. Wszystkie pnie w omawianej kępie są silnie ospałowane przez jelenie. Wiele drzew usycha. Na pniach, w miejscach pozbawionych kory, a także w miejscach pod odstającą korą, występują liczne żerowiska trzpienników i kołatków.

Dla zidentyfikowania gatunków owadów, które zniszczyły drewno, pobrałem w kwietniu 1964 r. kilka wyrzynków z opanowanych pni.

W końcu maja 1964 r. i w czerwcu tego samego roku wylęły się z nich chrząszcze *A. thomsoni*.

Żerowiska larw omawianego kołatka przebiegają w drewnie do głębokości 3—4 cm. Są one bardzo podobne do żerowisk kołatka domowego. W odróżnieniu od tego ostatniego larwy *A. thomsoni* drążą bardzo często, a zwłaszcza w początkowej fazie żeru, chodniki między korą a drewnem. Wynika stąd, że chrząszcze tego gatunku składają jaja nie tylko w szpary na drewnie pozbawionym kory, ale także w szpary w korze. Wydaje się, że żer larw pod korą nie ma już większego znaczenia dla drzewa, gdyż w omawianym obiekcie obserwowano ten typ żerowania tylko na drzewach już obumierających lub martwych. Szkody mają zdecydowanie charakter techniczny. Co prawda, chodniki larw nie sięgają głęboko w drewno, jednak tworzą one bramy wejściowe dla grzybów. *A. thomsoni* jest więc jednym z ogniw w łańcuchu przyczyn zniszczenia drewna drzew iglastych, a zwłaszcza drzew spalowanych.

Gatunek ten z pewnością jest liczniej reprezentowany w lasach północno-wschodniej części Polski, a zwłaszcza w Warmii i na Mazurach. Fakt ten uchodził i uchodzi uwadze, ponieważ *A. thomsoni* zwykle występuje wraz z innymi, bardziej znanymi gatunkami owadów, które są dodatkowo obciążane szkodami powodowanymi przez omawianego kołatka.

Opisane obserwacje wskazują na możliwość zaaklimatyzowania się w naszym kraju wielu owadów niszczących drewno, właściwych dla Europy południowej i północnej. Przy obecnie szeroko rozwiniętym handlu drewnem niebezpieczeństwo zawleczenia do Polski nowych szkodników drewna nabiera więc szczególnego znaczenia.

Z Katedry Ochrony Lasu SGGW

LITERATURA

1. Dominik J. — Obserwacje nad rozprzestrzenieniem i szkodliwością *Priobium carpini* Herbst i *Xestobium rufovillosum* Deg. „Sylwan”, nr 9, 1960.
2. Horion A. D. — Faunistik der mitteleuropäischen Käfer. T. III, cz. 2. Überlingen — Bodensee, 1961.
3. Osмоловский G. — Promienienie tokow wysokiej czastoty dla borby z nasiekomyymi — razruszitelami drierwiesiny. „Trudy Instytutu Lesa”, t. VI, 1950.
4. Reitter E. — Fauna Germanica. T. III. Stuttgart, 1911.
5. Saalas U. — Die Fichtenkäfer Finnlands. T. II, Ann. Ac. Sc. Fenn. Helsinki, ser. A, 22, nr 1, 1923.
6. Tumiłowicz J. — *Abies balsamea* Mill. i *Abies concolor* Lindl. et Gord. w lasach Pomorza Wschodniego. Rocznik Dendrologiczny. T. XIX, 1965.

Praca wpłynęła do Komitetu Redakcyjnego 17 grudnia 1965 r.

Краткое содержание

В работе описываются наблюдения за новооткрытыми в фауне Польши видами точильщиков, уничтожающих древесину: *Xestobium declive* Dufour, *Oligomerus ptilinoides* Woll. и *Anobium thomsoni* Kreatez. Эти виды наблюдаются в Польше в естественных условиях, а не на складах импортной древесины.

Summary

The paper gives an information about recently found in the fauna of Poland species of deathwatches destroying timber: *Xestobium declive* Dufour, *Oligomerus ptilinoides* Woll., and *Anobium thomsoni* Kreatez. These species occur in Poland under natural conditions and not on depots with imported wood.

Polskie Towarzystwo Leśne wydało drukiem w ograniczonym nakładzie „Wykaz stopni i tytułów naukowych nadanych w dziedzinie leśnictwa i drzewnictwa polskiego w latach 1918 do 1964”.

Książkę o objętości 86 stron z przedmową w pięciu językach, o estetycznej, płóciennej oprawie można nabyć w cenie 40 zł bezpośrednio w Biurze Zarządu Głównego PTL, Warszawa 22, ul. Wery Kostrzewy 3, pokój 225, bądź przez pocztę, wpłacając należność na konto Polskiego Towarzystwa Leśnego PKO V OM Warszawa Nr 100-9-520243.